

Zitierhinweis

Klíma, Jan: Rezension über: Jan Dvořáček / Linda Piknerová / Jan Záhořík, A History of Czechoslovak Involvement in Africa. Studies from the Colonial Through the Soviet Eras, Lampeter: The Edwin Mellen Press, 2014, in: Český časopis historický, 2016, 1, S. 209-213, DOI: 10.15463/rec.608130794

český časopis historický

copyright

Dieser Beitrag kann vom Nutzer zu eigenen nicht-kommerziellen Zwecken heruntergeladen und/oder ausgedruckt werden. Darüber hinausgehende Nutzungen sind ohne weitere Genehmigung der Rechteinhaber nur im Rahmen der gesetzlichen Schrankenbestimmungen (§§ 44a-63a UrhG) zulässig.

před půlstoletím plejádou autorů tzv. nových sociálních a kulturních dějin, hraje v tomto konceptu roli historické reality. Zda je pro pochopení povahy, zdrojů a limitů kolektivní sebereflexe důležitější minuciózní poznání dějinných reálií nebo rozšifrování jejich performativních proměn, přesahuje úkol recenzenta; druhý přístup, který opouští bezpečnou půdu kriticky ověřených faktů, nepochybně činí naše vidění a vnímání minulosti mnohem nejistější.

Svatava Raková

Jan DVOŘÁČEK – Linda PIKNEROVÁ – Jan ZÁHOŘÍK

A History of Czechoslovak Involvement in Africa.

Studies from the Colonial Through the Soviet Eras

Lampeter, The Edwin Mellen Press 2014, 188 s., ISBN 978-0-7734-0087-0.

Česká afrikanistika řeší stejně jako afrikanistika jinde v menších a středních evropských státech poněkud deprimující problém: badatelská a studijní centra v Plzni, Hradci Králové, Praze a příležitostně jinde nenacházejí dostatečný ohlas v dalších odborných, podnikatelských a především politických kruzích, které by mohly a měly využít výsledky bádání. Také proto – i kvůli bodům za vědecký výkon – je záhodno zásadní tituly vydávat anglicky v zahraničí, anebo alespoň publikovat v angličtině (to je případ sborníků z konferencí *Viva Africa* nebo časopisu *Modern Africa*) odborné studie doma.

Publikovat anglicky ve Velké Británii s výhodou zisku neobyčejně početné čtenářské obce se rozhodli zkušení afrikanisté ze Západočeské univerzity v Plzni. Jan Dvořáček se léta zabývá česko-afričskými vztahy i francouzskou politikou v Africe, Linda Piknerová je odbornicí nejen na řadu států jihoafrického regionu, ale i na vnitroafričské vztahy (její *chef d'oeuvre* je práce *Africký /mikro/regionalismus*, Brno 2013), Jan Záhořík si již vydobyl renomé předního českého odborníka na Etiopii a oblast Afrického rohu s přesahem do široké tematiky dějin i jiných regionů (*Dějiny Rwandy a Burundi*, Praha 2012) či obecně moderních afrických dějin (*Subsaharská Afrika a světové mocnosti v éře globalizace*, Praha 2010).

Recenzovaná publikace hodlala představit čtenářům dějiny československé angažovanosti v Africe. V této oblasti už důkladný archivní výzkum provedli a publikovali Petr Zídek (*Československo a francouzská Afrika 1948–1968*, Praha 2006) a Petr Zídek a Karel Sieber (*Československo a subsaharská Afrika v letech 1948–1989*, Praha 2007), téma zpracoval také Jakub Vít (*Československo a subsaharská Afrika, 1948–1962*, Praha 1998). Mnoho studií na téma česko-afričských vztahů se objevilo jak ve zmíněných sbornících *Viva Africa*, tak v časopise *Modern Africa*. Čeští autoři po léta připojují kapitolu o česko-afričských vztazích k jednotlivým africkým titulům vycházejícím jak v ediční řadě Dějiny států pražského Nakladatelství Lidové noviny, tak v řadě Stručná historie států nakladatelství Libri. S přispěním autorů a po vyplnění některých tematických mezer tedy mohla vzniknout syntéza reprezentující tento aspekt české afrikanistiky. Recenzovaný titul ovšem nesplnil očekávání, a to z hlediska koncepčního, tematického, ba ani polygrafického.

Už název práce budí rozpaky. Hlavní titul evokuje systematickou historickou kompozici, ale to podtitul realisticky exponující jednotlivé studie vylučuje. V podtitulu chybí nějaké podstatné jméno po adjektivu *Colonial*, což bylo patrně nápadné i editorům, kteří na předeštlí doplňují v podtitulu ... *from the colonial era*; proč je poslední slovo podtitulu (*Eras*) v množném čísle, není rovněž jasné. Ani osamocené adjektivum *Colonial* zde není nejvhodnější, protože jednak tematika pokrývá i dobu dekolonizace a éru postdekolonizační, jednak Československo jako nekolonialistická země mělo co do činění spíše s antikolonialismem. Rozšíření tematiky slovem *Soviet* implikuje doložení existujícího sovětského tlaku na československou politiku v Africe, což je rozsáhlá tematika, kterou kniha systematicky ani nemohla řešit. V Předmluvě poukazuje István Tarrósy vhodně na pokles zájmu o africkou tematiku po globálních změnách vyvolaných koncem bipolárního uspořádání světa a neméně vhodně pokládá tuto skutečnost za motivaci k nápravě ve formě studia afrikanistiky včetně vztahů mezi zeměmi střední a východní Evropy (CEEC) a Afrikou. Bylo by užitečné rozvést, proč by právě tyto země měly být „předvojem“ (*forefront*) nových afrikanistických bádání; poukaz na nedostatek vědomostí o této oblasti v odborné literatuře nestačí a je vcelku logický vzhledem k nekolonialistické minulosti CEEC.

V další Předmluvě uvádějí Linda Piknerová a Jan Záhořík následující text jako první výsledek afrikanistického bádání kolektivu Západočeské univerzity Plzeň v oblasti vývoje česko-afrických vztahů. Exponují rovněž kompozici knihy v podobě upozornění na náplň následujících čtyř tematických kapitol; čtenář pochopí, že jejich tematika je co do času i prostoru výběrová a že kniha jako celek nepokrývá systematickým způsobem vymezené období. Půjde tedy o studie odpovídající regionálnímu nebo tematickému zaměření tří autorů.

Linda Piknerová ve studii Česko(slovensko)-jihoafrické vztahy: od dobrodruhů k rozvojovému partnerství (s. 5–66) podává přehled tematiky od 18. století; vzhledem k titulu knihy pokládáme pasáže o Emilu Holubovi za příliš rozsáhlé, také baťovskou tematiku by bylo bývalo dobré brát víceméně jen jako expozici k širěji podanému dění po druhé světové válce. Tomu se autorka věnuje v jádru své studie se zaměřením na Jihoafrickou republiku, Zambii, Rhodésii-Zimbabwe, Angolu, Mosambik, neopomíjejíc krátce ani další státy regionu (Svazijsko, Lesotho, Malawi, Botswana, Namibie). Část studie pak věnuje cestě Hanzelky a Zikmunda, načež po velkém časovém skoku pokračuje některými vazbami rozvíjenými až po roce 1989. Ve studii se zcela nepodařilo „popsat detailně vzájemné vztahy mezi Českou republikou (a Československem) a jihoafrickými zeměmi“ už proto, že prostor je příliš rozsáhlý a reálná tematika mnohem širší; příkladem pro toto posouzení budiž preference událostí notoricky známých (únos z Alto Catumbely 1983–1984, bez využití primárního pramene, který publikoval pamětník Lubomír Sazeček v tetralogii *Zajetí v Angole*, Brno 2008–2010) v neprospěch mnoha důležitých epizod technické a odborné spolupráce realizované zejména v tehdy preferovaných lusofonních zemích regionu.

K „sovětské éře“ oznámené hlavním titulem se časově nevztahuje ani studie Jana Záhoříka Etiopie v pracích českých cestovatelů, ca. 1900–1948 (s. 67–85). Postavami, na něž autor soustřeďuje pozornost, jsou Václav Remedius Prutký z 18. století, Viktor

Mussik činný v Etiopii v meziválečné době, arabista Alois Musil, který ovšem Etiopii nikdy nenavštívil, a znalec meziválečné Etiopie Adolf Parlesák. Zde by bylo záhodno šířeji rozvést tematiku vztahující se k císaři Haile Selassiemu a hlavně pokračovat v pokrytí a analýze československo-etioopských vztahů po druhé světové válce.

Nejuspokojivěji odpovídá edičnímu záměru studie Jan Dvořáčka nazvaná *Zlomit okovy kolonialismu v Africe: Přehled česko-sovětského pronikání do Afriky počátkem 60. let* (s. 86–132). Zde konečně čtenář dostává syntetizující informace, omezené ovšem na poměrně krátké časové období. Autor zahazuje ideovými východisky, na místě by však bylo i vysvětlení tehdejšího zdůvodnění zájmu o Afriku v rámci komunistické teorie o „všeobecné krizi imperialismu“, jak ji u nás zavedly normotvorné sovětské práce – např. Eugen Varga, *Základní otázky ekonomiky a politiky imperialismu (po druhé světové válce)*, Praha 1959 – a o „třetí etapě“ této „krize“ lokalizované do „třetího světa“. Poté autor vysvětluje „speciály“, čili vojenskou podporu odbojovým hnutím, dotýká se československo-sovětské diskuse o koncepci vztahů vůči Africe a naplňování této koncepce akcentem na ekonomickou spolupráci. Všimá si udělování stipendií, preferovaných zemí a propagandistického využití kontaktů.

Poněkud rozporuplně působí podkapitolka *Problematická historiografie* (s. 128–131) upozorňující na omylný marxistický přístup k africké tematice spatřující v panafricanismu a africkém vývoji vůbec spřátelený vývojový proud s tehdejší socialistickou praxí zemí CEEC. Omyly v hodnocení afrického vývoje totiž stejně jako chyby v poznání a propaganda doprovázely i západní historiografii, protože i ona byla součástí bipolárního ideologického střetávání. Pokud nebyla, nevyhnula se buď koloniální nostalgii, nebo i některým optimisticko-romantickým pohledům na moderní africké dění (Basil Davidson), které objektivní historikové musí hodnotit jako nedostatečně podložené. S autorem je třeba plně souhlasit, že Československo na přelomu padesátých a šedesátých let 20. století rozvinulo úspěšné a mnohostranné kontakty s Afrikou, které se pak většinou zhroutily vinou právě neobjektivních předpokladů a neznalostí reálného afrického prostředí ekonomického, politického i psychologického.

Poslední studie Jana Záhoříka a Jana Dvořáčka *Československý pohled na dekolonizaci Konga 1955–1965* (s. 133–165) je založena především na zprávách československých diplomatů působících v Léopoldville-Kinshase. Stanoviska k turbulentnímu dění této dekolonizační krize se opírají také o další archivní materiál a o dříve napsané práce (Petr Zidek). Zdravotnická a ekonomická tematika zde tedy opět převažuje, závěr studie dokládá změnu pohledu od antikolonialistických iluzí k pragmatismu. Tematika je však opět jen výsekem africké problematiky, autoři sami uvádějí, že československé styky s Kongem (-Kinshasa) nebyly tak významné jako s jinými africkými zeměmi.

Závěr následující po dílčích závěrech shrnuje poměrně důležitou roli Československa v Africe a upozorňuje na současná omezení diplomatických a jiných styků s kontinentem. Po mapce československých diplomatických zastoupení v Africe v letech 1918–1989, která není zcela přesná, následuje seznam zdrojů archivních i jiných. Bohatě využívání elektronických zdrojů by nemělo potlačit literární tituly, které mohou vypadat banálně, ale přesto nabízejí určitá doplnění (Josef Kinský, *Čeští cestovatelé*, I–II, Praha 1961; Jiří Martínek a Miloslav Martínek, *Kdo byl kdo. Naši*

cestovatelé a geografové, Praha 1998). Mnoho informací, někdy překvapivě realistických, obsahovaly ostatně i vydávané cestopisy, které samy o sobě dokládaly československou angažovanost v Africe a někdy důvěrnou znalost Afriky (Zbyněk Štolovský, Evžen Menert, Pavla Jazairiová a mnoho dalších).

Protože monopolní stranická stanoviska byla publikována v propagandistických titulech (Jaromír Kočandrle, *Nová Afrika*, Praha 1961) nebo v reportážích poskytujících poněkud širší pohled na africké dění (Věra Štovičková, *Bouře nad rovníkem*, Praha 1967), mohly být využity i tyto aspekty dobového poznávání Afriky, včetně politicko-informačních titulů jako *Kontinent velkých změn. K hlubšímu poznání současných událostí v Africe*, Praha 1962. Konec konců bylo možné se inspirovat také vzornými přehledy československé aktivity v některém regionu, jako jsou příslušné kapitoly v *Dějínách Zimbabwe, Zambie a Malawi* Otakara Hulce a Jaroslava Olši ml. (Praha 2008). Jednotlivé studie jsou nicméně dostatečně podložené zejména archivními materiály i literaturou knižní a časopiseckou. Pro hlubší pohled na československo-africké vztahy se nabízela i nevyužitá tematika překladů, resp. publikování africké literatury; umělecký vhled do života nahrazoval v letech nucené izolace Čechoslovákům možnost seznamovat se s africkou realitou na niterných zážitcích samotných Afričanů uváděných našimi odborníky do historického a etnografického kontextu (viz například zasvěcený doslov Vladimíra Klímy ke knize Camara Laye *Černé dítě*, Praha 1967).

V textu knihy je řada nepřesností. Etiopský císař je jednou Lej Iyassu (s. 185), podruhé Lij Iyassu (s. 79). Nekorigovaným překlepem vznikl Bechaunaland (s. 6) stejně jako Haile Seëllasie (s. 184). Angolské názvy Luanda Bihe Mexico (s. 19) mají být pravděpodobně Luanda (nebo Lunda?), Bié a Moxico (tady jde o kontinentálně zavádějící lapsus). Nevím, zda čtenář v anglické jazykové oblasti dokáže pochopit a časově vnímat výraz „post-February Czechoslovakia“ (s. 23). Postava a dílo Ladislava Mikeše Pařížka nebyly využity v jeho výsostném zájmovém regionu, tj. (francouzské) Guineji. Vzhledem k významu a rozsahu africké lusofonní oblasti nelze tolerovat chyby v portugalské diakritice typu cooperacao (s. 57, správně *cooperação*), declaracao (s. 58, spr. *declaração*), comissao (s. 63, spr. *comissão*) nebo Mocambique (s. 64, spr. *Moçambique*); i při použití jakési diakritiky je třeba vyhnout se defektům, které nastaly v případech jako colabaração (s. 64, spr. *colaboração*) nebo âmbito (s. 63, spr. *âmbito*). Chybně (*Movimento Popular de Angola Libertação de Angola*) je uveden i název angolské MPLA na s. 90. Místo sousloví Portugal Guinea (s. 92 pozn.) by se mělo užít v angličtině běžného spojení Portuguese Guinea. Někdy nevyšlo správně ani jméno české (Ales Skřivan, s. 125, pozn.).

Recenzent nemůže zcela opomenout ani grafickou stránku publikace. Tiskárna (v předeští je uvedeno Printed in the United States of America) poněkud rozředila řádkování textu na stránkách. Není to patrně jen vada recenzního výtisku, že v knize ruší chybějící celé potištěné dvoustrany (přitom je celistvost textu zachovaná a stránky nejsou vynechané), a to mezi stránkami 5–6, 47–48, 125–126 a 167–168.

Soubor studií Jana Dvořáčka, Lindy Piknerové a Jana Záhoříka je žádoucím příspěvkem do prozatím nepříliš četných afrikanistických studií. Působí však jako sbírka několika rozmanitě koncipovaných fragmentů, tedy dojmem nesystematičnosti a neproporcionality.

Kromě zájmových regionů neobsahuje až na výjimečné zmínky Jana Dvořáčka o Alžírsku nic o exponované arabské severní Africe (šlo-li autorům jen o subsaharskou Afriku, pak měli tento záměr zvýraznit v titulu) a až na poznámky téhož autora o (bývalé francouzské) Guineji a o Guineji-Bissau opomíjí největší část západní a středozápadní Afriky. Jde tedy o několik užitečných pohledů do historie československo-afrických kontaktů, kniha je však zatím jen prvním krokem k naplnění mnohem rozsáhlejšího cíle vytvořit komplexní dějiny československé angažovanosti v Africe.

Jan Klíma

